

jenom poukazuje na jistou vnitřní přibuzenost a dokonce odvislost dialogismu vůči pozici transcendentální, nýbrž vede také nutně k otázce, zda se v této negativitě tematizace odhaluje pouze nedostatečnost historicky realizované filosofie dialogu či spíše zásadní meze filosofie vůbec. Autor soudí, že v zásadě je možné pokusit se o tematizaci pozitivní a postuluje v této souvislosti nutnost teorie existenciální praxe, dodává však současně, že negativita dialogismu poukázala také na zásadní hranice filosofie, a potud tato teorie existenciální praxe může sice osvětlit nové roviny fakticity, ale patrně nebude mít charakter ryzí teorie v plném smyslu slova.

Na závěr jenom krátkou poznámku, protože skutečná kritická diskuse by vyžadovala podrobnější referenci a také podstatně víc místa. Autorův záměr osvětlit existující koncepcí problematiky bytí jiného z určitého věcného stanoviska, tedy záměr získat nezbytný odstup od dosti nepřehledného materiálu, je nesporně cenný, pozornější čtenář se však přece jen neuváruje dojmu, že jeho odlišení dvou extrémních koncepcí je provedeno poněkud abstraktně a schematicky, a transcendentální pozice tu pod vlivem do jisté míry aprioristického záměru vychází zčásti ochuzena.

A. Mokrejš

Aspects de la sociologie française

Paris, Les éditions ouvrières 1966, 220 s.

Francouzská sociologie zajisté nepostrádá sebereflexi vlastní situace — připomeňme alespoň Gurvitchovy obsáhlé analýzy geneze vlastní koncepce,¹ starší kritickou práci Armanda Cuvilliera² (silně akcentující durkheimovskou linii), a velmi pečlivý přehled aktuálního stavu teorie, výzkumu i institucí ve francouzské sociologii, jak je obsažen v poslední práci Jeana Vieta.³ Presto je kolektivní dílo, jež vyšlo v knižní podobě pod názvem *Aspects de la sociologie française* (původně bylo redigováno pro sociologické číslo Revue de l'Enseignement Supérieur — jiná čísla této revue byla obdobným způsobem věnována psychologii a politickým vědám), příspěvkem k diskusi zcela jedinečným.

Tato jedinečnost vyplývá především ze sborníkové podoby práce, jež dala patnácti sociologům možnost vyslovit se o vlastních oblastech bádání s maximální volností (sborník má minimální, téměř neznatelnou redakci). Pro hodnocení stavu dílčích sociologických disciplín jistě není náhodné, na jaké orientaci každý autor svůj příspěvek založil, zda mu dal bilanční či programový ráz, zda považoval za primární otázku vymezení předmětu či vypočtení výchozích teoretických premis. Jedinečnost práce vyplývá i ze zahrnutí příspěvků zabývajících se využitím sociologie v soukromém a společenském sektoru, vztahem politických elit k sociologii,

úrovní její výuky a organizací jejího výzkumu.

V tomto rozsahu je tedy kniha přehledným a velmi zajímavým obrazem jedné sociologie, jež se rychle dokázala vymanit z fascinujícího vlivu amerického empirismu a rekonstituovat svůj — je-li možné ještě dnes tak hovořit — národní charakter. První námitkou bude nepochybně nekompletnost tohoto obrazu. Nejvýraznějším opominutím je neúčast dvou velmi netradičně orientovaných sociologických disciplín, totiž sociologie kultury a sociologie organizace, jak ji představují P. Bourdieu a M. Crozier. Český čtenář zde však nalezne všechna „velká jména“, která se naší sociologické veřejnosti již představila — jsou to Ch. de Lauwe, G. Friedmann, J. Dumazedier a A. Touraine. Charakter jednotlivých příspěvků rozlamuje knihu do tří partií. Tvoří je úvodní obecné příspěvky, kapitoly věnované dílčím sociologickým disciplinám a příspěvky týkající se aplikace, výuky a institucionálního vybavení sociologie.

V úvodu se Gabriel Le Bras (prezident Francouzské sociologické společnosti) zamýšlí nad vývojem sociologie samé a pokrokem v uznání její praktické užitečnosti od dob, kdy byl E. Durkheim považován za jednoho z „apokalyptických jezdců“, až do současnosti, kdy vzniká stále více oblastí, jež si sociologickou expertizu přímo vynucují urbanizace, industrializace, dekolonizace. Avšak sociologie má vedle praktické hodnoty také hodnotu morální, *edukativní* — autor se přimlouvá za vyučování sociologie od velmi raného věku. Jde ovšem spíše o pochopení života ve společnosti, respektování základních pravidel společenských vztahů. Obecně je koncipován i příspěvek Chombara de Lauwe, zabývající se vztahem sociologie k ostatním společenským vědám, jejím vývojem a vztahem celku společenských věd k sociálním transformacím. Sociologie v těsné spolupráci s ostatními vědami se musí především věnovat základním tématům, jež vzbuzují „úzkost národů“. Autor tato témata formuluje velmi obecně, takže mezi tématy tradičními a v dílčích problémech již realizovanými (sociální důsledky nové techniky, řízení, ekonomického rozvoje, styku rozdílných kultur apod.) figuruje i téma povýšce netradiční: „Mýty, představy a systémy hodnot, které nutí lidi používat svých objevů pro vlastní zkázu“ (s. 18).

Partii věnovanou dílčím sociologickým disciplinám otevírá příspěvek Raymonda Arona o *politické sociologii*. Autor systematicky vymezuje její předmět, sahající od volební sociologie ke globální charakteristice politického režimu (to vše se týká především „západních“ společností) a programující nové, sociologii doposud téměř nedotčené oblasti: vztah mezi státy, mezinárodní vztahy, politické problémy rozvojových zemí, komparace

¹ La vocation actuelle de la sociologie I, II, Paris — P. U. F. 1958, 1960.

² Où va la sociologie française, Paris — M. Rivière 1953, 208 s.

³ Les sciences de l'homme en France. Tendances et organisation de la recherche, Haag Mouton 1966, 258 s.

politických režimů atd. (Řada položek této bilance byla analyzována ve třetím díle Aronových „přednášek o industriální společnosti“, *Démocratie et Totalitarisme*, Paris, Gallimard 1966, 374 s.) Výhradně teoretický a programový charakter dal svému příspěvku o *sociologii dekolonizace* Jacques Berque. Hovoří se zde o univerzalizmu modelu industriální společnosti, o nátlakové pedagogice ekonomického růstu, centrifugitě moderní historie založené na západním typu civilizace, odcizení v oblasti lingvistiky, kultury, postojů — spíše negativním vymezením má být takto orientována vznikající sociologická disciplína, jež má přispět k renesanci přervaného vztahu příroda-kultura v jedné oblasti světa.

Georges Gurvitch předložil v kapitole o *sociologii poznání* hutnou zkratku podstatných partií své posthumní práce *Les Cadres sociaux de la connaissance* (Paris, P. U. F. 1966, 324 s. — tato koncepce byla rovněž publikována v *Traité de sociologie*). Na této problematice pracoval jako vedoucí sekce sociologie poznání při Centre d'études sociologiques (řada výsledků této práce a kompletní bibliografie oboru byly publikovány v Gurvitchem založeném a řízeném časopise *Cahiers internationaux de sociologie*). Gurvitchova velmi precizně koncipovaná sociologická teorie poznání, omezující svůj předmět výhradně na zkoumání „funkcionálních korelací“ druhů a forem poznání se sociální realitou, hierarchicky definující základní druhy poznání (od perceptivního poznání okolního světa k poznání filosofickému) a vypočítávající alternativy jeho forem (empirické — konceptuální, pozitivní — spekulativní, symbolické — adekvátní atd.), souvisí velmi těsně s jeho obecnou koncepcí „hloubkové“ sociologie, jejíž význam zůstává přes autorovy intence výhradně teoretický.⁴

Sociologie náboženství patří ve Francii k nejpěstovanějším sociologickým disciplínám (snad především díky silnému konkurenčnímu tlaku vědeckých institucí jednotlivých církví). François Isambert tak mohl snadno bilancovat etapy jejího vývoje a otevřít novou perspektivu, jež spočívá v transformaci sociologie náboženství v *sociologii náboženského* uvnitř i vně existujících církví a věr (vedle stabilních politických, občanských a rodinných ritů, kultů a liturgií byla velkým podnětem k této orientaci i nedávná obrovská expanze astrologie, jejíž motivační význam je ve Francii nepochybnou skutečností).

Sociologie masových komunikačních prostředků je ve Francii na počátku svého vývoje. Georges Friedmann se proto ve vymezení jejího předmětu, jež je podstatným

obsahem následujícího příspěvku (jde o studium vztahů komunikací ke globální společnosti, efektů jejich působení, postojů, rolí, funkcí a potřeb, jimž odpovídají, a konečně o studium jejich obsahu), téměř nemůže opřít o francouzské práce. Joffre Dumazedier se ve svém příspěvku o *Sociologii volného času* (jehož poněkud konfúzní charakter vyplývá patrně ze skutečnosti, že jde o části jeho přednášky na 5. světovém sociologickém kongresu) věnuje vymezení ústředního pojmu, jeho funkcí (odpočinek, rozptýlení, rozvoj osobnosti), důkazům o rostoucím významu volného času, atd.

Nejteoretičtější pasáž práce překvapivě tvoří kapitola o *průmyslové sociologii* — speciální disciplíně, jež se nepochybně může vykázat nejbohatšími výsledky. Alain Touraine zde načrtl jakousi fenomenologii této sociologie, jež vzniká jako výraz sebeuvědomění industriální společnosti jako takové a jež se v současné době dostává do stadia významné transformace. Jako byl ústředním pojmem v minulém století kapitalismus, tak je jím dnes pojem technokracie, rozpor mezi užitnou a směnnou hodnotou je vytlačen rozparem mezi užitnou hodnotou a „hodnotou rozvoje“, dělnické hnutí se politizuje — jeho obsahem se stává „politika rozvoje“. Je stále nesnadnější izolovat podnik (zde nastupuje širší pojem organizace), manuální a nemanuální, produktivní a neproduktivní práci (pojem byrokracie usnadňuje překonání opozice dělník — zaměstnanec), sociálně pracovní vztahy a vztahy politické, technické, byrokratické: „Jako již neexistuje sociální kategorie dělníků, jejichž role v sociální dynamice by byla privilegiovaná, tak neexistují ani privilegia práce v celku sociálních problémů průmyslových společností“ (s. 118). Průmyslová sociologie však nemizí, neboť ve skutečnosti je *sociologií průmyslových společností* — tedy disciplínou stejně obecnou, jako je etnologie pro společnosti bez písma. Této myšlence nelze upřít anticipující význam, avšak pokusy o její konkrétní analýzu v podstatě nepřekračují pouhé *maximalizující poukazy za hranice tradičně zpracovávaných pojmů* (mám zde na mysli např. rozpracování pojmu práce v pojem akce v Tourainově *Sociologie de l'action*, Paris Seuil 1965, 507 s.).

Pro kompletnost přehledu ještě uvádím příspěvek Henri Mendrase o *sociologii venkova*, snad až nespravedlivě stručný, a přehlednou informaci o francouzské *sociální psychologii* z pera Roberta Pagése.

Poslední velká partie práce je uvedena programovým příspěvkem Claude Grusona (generální ředitel statistického úřadu I. N. S. E. E.) o problémech, které sociologii klade ekonomický růst. Vztahem „před-

⁴ Konceptuální systematická a expresivní preciznost Gurvitchovy teorie, repetitivní charakter její prezence spolu s nestorským postavením autora ve francouzské sociologické obci a jeho dlouholetým, prakticky monopolním působením na Sorbonně (prodlouženém nástupnictvím jeho blízkého spolupracovníka J. Cazeauva, který výkladem Gurvitchovy sociologie prakticky vyčerpává přednášky věnované současné sociologii — je to téměř polovina základního kursu) a možná ještě další faktory

(např. absence jiných obecně sociologických koncepcí) participovaly na formování jeho teorie v jakousi sociologickou scholastiku. Gurvitchovo integritivní úsilí, jehož grandiozním výsledkem byla *Traité de sociologie*, rovněž akcentovalo (u nás, ale i v jiných zemích, a konečně i ve Francii samé, zde ovšem především u ne-sociologů) určitý obraz francouzské sociologie, který je třeba pečlivě korrigovat.